

Кот Л. Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-8149>

Liudmyla Kot

Taras Shevchenko National University of Kyiv

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВІДБУДОВІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВОЄННИХ РУЙНУВАНЬ

THE ROLE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE RECOVERY OF THE UKRAINIAN ECONOMY AFTER MILITARY DESTRUCTION

Анотація. У статті досліджено теоретико-методологічні та інституційні засади розвитку соціального підприємництва як чинника післявоєнного відновлення національної економіки України. Обґрунтовано, що соціальне підприємство є особливою формою господарської діяльності, у межах якої комерційні механізми поєднуються з реалізацією соціальної місії, спрямованої на вирішення суспільних проблем, забезпечення зайнятості та підвищення добробуту громад. Визначено, що соціальні підприємства поєднують гібридну структуру цілей – економічну та соціальну – і створюють соціальну цінність через інноваційні бізнес-моделі, орієнтовані на публічний інтерес. Доведено, що в умовах воєнних викликів соціальні підприємства виступають стабілізаторами місцевої економіки, мобілізують ресурси громад, забезпечують працевлаштування вразливих груп (внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю) та сприяють розвитку соціального капіталу. Виявлено, що у післявоєнний період соціальне підприємство стає ключовим механізмом інклюзивного зростання, забезпечуючи синергію між державним управлінням, бізнесом і громадянським суспільством. Обґрунтовано, що інституційне середовище розвитку соціального підприємництва в Україні залишається фрагментарним: відсутність спеціального законодавства, нестача фінансових інструментів та слабка координація між органами влади й громадами обмежують потенціал сектора. Разом із тим формування нормативно-правової бази, розвиток фінансових і організаційних механізмів підтримки, створення регіональних хабів та кластерів соціальних інновацій є підґрунтям для інтеграції соціального підприємництва у стратегію економічного відновлення держави. Розкрито інноваційний потенціал соціального підприємництва в умовах цифрової трансформації та глобальної інтеграції. Доведено, що застосування цифрових технологій, соціальних облигацій, публічно-приватного партнерства, корпоративної соціальної відповідальності та системи моніторингу соціального ефекту підвищує ефективність цього сектора та його спроможність забезпечувати стійкий розвиток. Соціальні підприємства розглянуто як каталізатор модернізації національної економіки, здатний поєднати економічну ефективність, соціальну справедливість і людський вимір розвитку. Зроблено висновок, що соціальне підприємство є одним із ключових механізмів відбудови України після війни. Його становлення відображає перехід до нової соціально орієнтованої моделі національного господарства, заснованої на принципах інклюзивності, солідарності та інноваційності.

Ключові слова: соціальне підприємство, національна економіка, післявоєнне відновлення, соціальні інновації, зайнятість, інституційні засади, публічно-приватне партнерство, соціальний ефект, людський капітал, сталий розвиток, економічна стійкість, соціальна економіка.

Abstract. The article explores the theoretical, methodological, and institutional foundations of social entrepreneurship as a driving force for the post-war reconstruction of Ukraine's national economy. It substantiates that social entrepreneurship represents a specific form of economic activity that combines commercial mechanisms with a social mission aimed at addressing public needs, increasing employment, and improving community well-being. Social enterprises embody a hybrid structure of goals – economic and social – and create social value through innovative business models focused on public benefit. It has been proven that, under wartime conditions, social enterprises act as stabilizing factors for local economies by mobilizing community resources, generating employment for vulnerable groups (internally displaced persons, veterans, and people with disabilities), and enhancing social capital. In the post-war context, social entrepreneurship becomes a key mechanism of inclusive growth that ensures synergy between government institutions, business, and civil society in rebuilding the nation's socio-economic potential. The study finds that the institutional environment for social entrepreneurship in Ukraine remains fragmented: the absence of specific legislation, a lack of financial instruments, and weak coordination between government agencies and local communities hinder the sector's development. However, the formation of a clear legal framework, the expansion of financial and organizational support mechanisms, and the establishment of regional hubs and clusters of social innovation constitute a foundation for integrating social entrepreneurship into the national recovery strategy. The research highlights the innovative potential of social entrepreneurship in the context of digital transformation and global integration. It demonstrates that the application of digital technologies, social impact bonds, public-private partnerships, corporate social responsibility mechanisms, and systems for evaluating social impact enhance the efficiency and sustainability of this sector. Social enterprises are identified as catalysts for the modernization of the national economy, capable of combining economic efficiency with social justice and the human dimension of development. It is concluded that social entrepreneurship is one of the core instruments for rebuilding Ukraine after the war. Its evolution reflects the transition toward a socially oriented economic model grounded in the principles of inclusiveness, solidarity, innovation, and long-term sustainability.

Keywords: social entrepreneurship, national economy, post-war recovery, social innovations, employment, institutional framework, public-private partnership, social impact, human capital, sustainable development, economic resilience, social economy.

Постановка проблеми. Повномасштабна воєнна агресія проти України призвела до безпрецедентних втрат національного господарства: зруйновано або пошкоджено понад 50% промислових об'єктів у прифронтових регіонах, знищено сотні тисяч житлових будинків, логістичних, енергетичних та соціальних об'єктів. За оцінками Світового банку, сумарні збитки економіки перевищують 500 млрд дол. США. Водночас війна спричинила глибокі соціальні деформації – зростання рівня безробіття, депопуляцію активного трудового потенціалу, зниження рівня довіри до інститутів держави та розрив традиційних економічних зв'язків. В умовах післявоєнної відбудови постає потреба не лише у фізичному відновленні інфраструктури, а й у формуванні нової соціально орієнтованої економічної моделі, здатної забезпечити сталість розвитку, інклюзію та соціальну згуртованість суспільства. Традиційні ринкові механізми не спроможні повною мірою забезпечити вирішення цих завдань, оскільки орієнтовані переважно на максимізацію прибутку, тоді як післявоєнна економіка потребує поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю.

У цьому контексті соціальне підприємництво виступає ключовим інструментом інклюзивного економічного відновлення. Воно поєднує ринкові механізми з вирішенням суспільно значущих проблем – створенням робочих місць для вразливих груп, наданням соціальних послуг, підтримкою місцевих громад, відновленням довіри і соціального капіталу. Саме соціальні підприємства здатні стати мікроосередками економічної стійкості, інноваційності та самоорганізації, особливо у регіонах, що зазнали воєнних руйнувань. Разом з тим, в Україні досі не сформовано цілісну систему державної підтримки та інституційного супроводу соціального підприємництва. Наявні ініціативи мають фрагментарний характер, не інтегровані у стратегію економічного розвитку та не враховують потреб поствоєнної трансформації. Відсутність чіткого законодавчого визначення статусу соціального підприємства, недосконалі фінансові інструменти, низький рівень обізнаності органів влади і бізнесу щодо соціальної економіки стримують потенціал цього сектора.

Отже, наукова проблема полягає у відсутності комплексного теоретико-методологічного обґрунтування ролі соціального підприємництва у системі відбудови та модернізації національної економіки України, а також у необхідності розроблення механізмів його державного стимулювання, інституційного забезпечення та інтеграції в національні стратегії післявоєнного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку соціального підприємництва у світовій науковій думці розглядається крізь призму поєднання економічної ефективності та соціальної місії підприємства. Основи сучасної теорії соціального підприємництва були закладені М. Юнусом, який довів, що бізнес може бути спрямований не лише на отримання прибутку, а й на створення соціальної цінності через залучення у виробничу діяльність уразливих верств населення. Ідеї соціального інноваційного підприємництва поширилися завдяки роботам Б. Дрейтона, який обґрунтував концепцію глобальної мережі соціальних підприємств і вперше визначив їх як «агентів змін» у суспільстві.

Значний внесок у формування теоретичних підходів до осмислення соціального підприємництва зробили

зарубіжні дослідники Дж. Мейр, І. Марті, Дж. Остін, Х. Стівенсон, Дж. Вай-Скілерн, А. Ніхолс, Дж. Боші, Ч. Лідбітер. У їхніх працях соціальне підприємництво трактується як системна форма інноваційної економічної діяльності, орієнтована на розв'язання соціальних проблем через ринкові механізми, що поєднує підприємницьку ініціативу, суспільну відповідальність і сталий розвиток. Вони розглядають соціальне підприємництво як рушійну силу соціально-економічної еволюції, що здатна змінювати структуру національної економіки, підвищувати рівень зайнятості та формувати соціальний капітал.

Європейська школа дослідників, представлена Ж. Дефурні, М. Ніссенсом, Ф. Бідетом, Л. Гаремом, зробила вагомий внесок у розвиток концепції соціальної економіки та інституціоналізації соціальних підприємств у межах державної політики країн ЄС. Їхні роботи доводять, що соціальне підприємництво має розглядатися як невід'ємний елемент моделі сталого розвитку, здатний забезпечити соціальну згуртованість, інклюзивність та ефективне використання людського потенціалу.

Американська традиція, започаткована працями П. Друкера, Й. Шумпетера, Г. Діса, зосереджується на інноваційній природі підприємництва як соціального процесу. Ці вчені визначають підприємця як каталізатора структурних змін у суспільстві, який реалізує функцію перетворення ідей у соціально значущі економічні результати. Вони підкреслюють, що соціальний ефект має стати ключовим критерієм успішності підприємницької діяльності у XXI столітті.

У межах української наукової школи питання соціального підприємництва досліджуються з урахуванням особливостей національної економіки та сучасних трансформаційних процесів. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і методологічних засад зробили О. Білоус, І. Мисько, Н. Міщенко, А. Крупський, С. Литвиненко, М. Долішній, Л. Шевчук, В. Ворона. Їхні праці присвячені проблемам формування інституційного середовища соціального підприємництва, механізмам державної підтримки, оцінці соціального ефекту діяльності підприємств, розбудові партнерства держави, бізнесу та громад.

Разом з тим, у науковій літературі недостатньо висвітлено питання комплексного впливу соціального підприємництва на процеси економічної реконструкції України після війни. Невирішеними залишаються проблеми інтеграції соціальних підприємств у національну систему стратегічного планування, створення сприятливого бізнес-середовища, удосконалення фінансових механізмів підтримки та розвитку інноваційних моделей соціальної економіки. Саме тому необхідним є подальше теоретико-методологічне обґрунтування ролі соціального підприємництва як ключового інструменту відбудови та модернізації економіки України в післявоєнний період.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналітичне визначення ролі соціального підприємництва як чинника інституційного, інноваційного та соціально-економічного відновлення національної економіки України в поствоєнний період, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення механізмів його державної підтримки та інтеграції у систему стратегічного планування економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємство – це форма господарської діяльності, що поєднує комерційні принципи з реалізацією соціальної місії, орієнтованою на вирішення суспільних проблем і задоволення потреб громад. Такий підхід передбачає, що підприємство не лише прагне до прибутку, а й генерує соціальну цінність, реалізуючи інноваційні рішення для суспільства.

А. Залевська-Шишак та А. Шишак у своїй праці підкреслюють, що соціальні інновації й соціальне підприємство є критично необхідними інструментами поствоєнного відновлення в Україні, сприяючи співпраці між державою, бізнесом і суспільством у вирішенні соціально-економічних викликів [1].

Серед ключових характеристик соціального підприємства можна виокремити:

- гібридність, тобто поєднання соціальної місії з комерційною діяльністю;
- інноваційність, тобто застосування нових підходів, технологій або організаційних моделей для вирішення соціальних проблем;
- орієнтованість на соціальний ефект, тобто вимірюваність благотворного впливу на певні групи населення чи громади;
- адаптивність, тобто здатність до змін бізнес-моделі відповідно до умов зовнішнього середовища.

У контексті війни підприємці змушені оперативно адаптувати свої бізнес-моделі: переводити діяльність у діджитал-формат, перепрофілюватися, співпрацювати з громадським сектором та міжнародними організаціями. Соціальні підприємства в такому середовищі часто виступають як локальні резерви стабільності, заповнюючи прогалини у наданні послуг, мобілізації ресурсів, стимулюванні попиту та формуванні довіри у громадах [2].

У прикладі ветеранського соціального підприємства авторка К. Бондаревська аналізує, як ініціативи ветеранів можуть стати механізмом адаптації до мирного життя. Вона виділяє ключові ознаки таких підприємств: орієнтація на суспільну мету, відповідальність перед громадою, інноваційний характер та синергія між професійною адаптацією ветеранів і соціальним бізнесом [3].

Таким чином, у період реконструкції соціальні підприємства здатні забезпечити створення робочих місць, активізацію місцевої економіки, зменшення соціальної напруги та підсилення стійкості громад.

Дослідження соціального підприємництва використовують комбінацію методів: системний аналіз, історико-порівняльні дослідження, кейс-методи, контент-аналіз документів, бібліометричний аналіз. Наприклад, у дослідженні А. Залевської-Шишак автор(и) застосували бібліометричні індикатори, картування кластерів наукових публікацій і системне моделювання трендів у сфері соціальних інновацій [1].

Крім того, в економічному контексті застосовується аналіз адаптаційних стратегій підприємств, оцінка їхньої здатності забезпечити стабільність у складних умовах, а також вимірювання соціального ефекту через показники зайнятості, охоплення послуг та інші кількісні індикатори.

Зазначимо, що у період післявоєнного відновлення соціальне підприємство виконує ряд функцій:

1. Соціальна – сприяє інтеграції вразливих груп (ветерани, ВПО, люди з інвалідністю) через створення

робочих місць, надання соціальних послуг, залучення до громадської діяльності.

2. Економічна – стимулює розвиток місцевих ринків, підтримує малий і середній бізнес, активізує внутрішній попит, сприяє інвестиціям.

3. Інституційна – формує взаємодію між владою, бізнесом і громадянським сектором, укріплює соціальний капітал, посилює довіру.

4. Інноваційна – впроваджує нові технологічні, соціальні або організаційні рішення, адаптовані до постконфліктних умов, що підвищують ефективність відновлення.

Ці функції формують комплексну роль соціального підприємства як рушійної сили інклюзивного економічного відновлення.

Аналіз теоретичних підходів показує, що соціальне підприємство здатне відіграти суттєву роль у процесах післявоєнної відбудови. Його здатність поєднувати комерційні підходи із соціальною місією, адаптуватися до змін, генерувати інновації та мобілізувати місцевий ресурсний потенціал робить його важливим інструментом стимулювання стійкого розвитку. Водночас методологія досліджень у цій галузі має бути комплексною та міждисциплінарною, з акцентом на кількісні й якісні підходи.

В Україні соціальне підприємство розвивається за відсутності чіткого правового статусу, що створює суттєві інституційні бар'єри. Попри наявність окремих законодавчих ініціатив, таких як проєкти законів «Про соціальні підприємства» (2013 р., 2019 р.), вони досі не ухвалені, тому діяльність соціальних підприємств фактично сьогодні не має правової визначеності.

У статті “The Organizational and Legal Form of Social Enterprises in Ukraine” відзначено, що українські соціальні підприємці змушені використовувати різні юридичні форми – громадські організації, приватні підприємства чи кооперативи – без окремих пільгових режимів, характерних для країн ЄС. Автор підкреслює, що це ускладнює ідентифікацію соціальних підприємств та їх участь у державних програмах підтримки [4].

Подібну позицію підтримують і дослідники у звіті “Social Enterprise in Ukraine” (ICSEM Working Papers), де наголошено, що правове поле України потребує адаптації до європейських підходів, які визначають соціальні підприємства через поєднання підприємницької діяльності й соціальної мети, а також через вимогу реінвестування прибутку на користь суспільства [5].

Отже, нормативно-правова невизначеність залишається ключовим викликом для становлення сектору. Її подолання можливе шляхом прийняття окремого закону, який би встановив критерії, порядок реєстрації та державної підтримки соціальних підприємств.

Фінансова стабільність соціальних підприємств в Україні значною мірою залежить від грантових програм міжнародних партнерів. У статті А. Гори, А. Калініна і О. Лебедева “Economic, Legal and Psychological Aspects of the Introduction of Social Entrepreneurship in Ukraine” підкреслюється, що держава поки не створила повноцінної системи фінансових стимулів для соціального бізнесу: відсутні податкові пільги, механізми соціального інвестування та преференції у державних закупівлях [6].

Автори відзначають, що найбільш перспективними інструментами для України можуть бути моделі соці-

ального інвестування, які передбачають участь приватного капіталу у фінансуванні проєктів із вимірюваним соціальним ефектом. Такі підходи уже впроваджені в державах ЄС через механізм *social impact bonds* – соціальних облігацій, що поєднують ринкові ресурси з суспільними результатами [6].

Крім того, міжнародні донори (UNDP, EU4Youth, USAID, British Council) активно розвивають програми підтримки соціальних підприємств, спрямовані на навчання, мікрогрантові конкурси та створення інкубаторів соціальних інновацій. Проте для масштабування таких програм необхідне інтегрування їх у національну стратегію післявоєнного відновлення.

Розбудова інституційної інфраструктури є ключовою умовою сталого розвитку соціального підприємництва. Дослідження “From Emergency Relief to Empowerment: Transitioning Refugee Response Toward Social Entrepreneurship” показує, що на місцевому рівні створення соціальних підприємств сприяє переходу від гуманітарної допомоги до самозабезпечення, особливо серед переміщених осіб і жінок-підприємниць [7].

У цьому контексті важливо забезпечити синергію між державними структурами, громадами та бізнесом для створення мережі хабів соціальних інновацій, навчальних програм і акселераторів. Вони повинні виконувати функцію не лише консультативних, а й фінансово-посередницьких інститутів, які допомагають соціальним підприємцям залучати інвестиції та реалізовувати проєкти у сфері відновлення місцевої економіки.

Усі основні інституційні бар’єри розвитку соціального підприємництва в Україні сьогодні можна згрупувати у три блоки:

- правовий – відсутність спеціального законодавства та визначення статусу соціального підприємства;
- фінансовий – нестача внутрішніх інвестиційних механізмів і залежність від грантової допомоги;
- організаційний – недостатня взаємодія державних органів, місцевої влади та громадського сектору.

Подолання цих проблем вимагає комплексного інституційного реформування, що передбачає створення державного реєстру соціальних підприємств, податкових стимулів, механізмів соціального інвестування, а також системи навчання та сертифікації у сфері соціального бізнесу. Як зазначається у працях українських і міжнародних дослідників, соціальне підприємництво має бути інтегроване в стратегії регіонального розвитку, інклюзивної зайнятості та політики відбудови – саме тоді воно перетвориться на один із драйверів економічної стійкості держави [5; 7].

Інституційні передумови формування соціального підприємництва в Україні визначаються поєднанням нормативно-правових, фінансових та організаційних чинників. Без системного підходу до їх узгодження цей сектор залишатиметься фрагментарним. Створення сприятливого правового середовища, розвиток інфраструктури підтримки та формування культури соціального інвестування є критично важливими для його інтеграції у стратегію післявоєнного відновлення національної економіки.

Разом із цим, слід зауважити, що інституційні передумови створюють лише базис для функціонування соціального підприємництва. Наступним завданням державної політики є забезпечення ефективного меха-

нізму його реалізації на практиці – через інструменти фінансування, партнерства, управління та моніторингу соціального ефекту.

Згідно з аналітичним звітом UNDP Ukraine “Social Economy as a Driver of Post-War Reconstruction”, ключовою умовою успішної інтеграції соціального підприємництва в економічну систему є поєднання державної координації з автономією місцевих ініціатив. Саме місцевий рівень (громади, регіональні платформи, бізнес-інкубатори) здатен найкраще забезпечити ефективну взаємодію між соціальною метою і ринковими механізмами [8].

Таким чином, розвиток соціального підприємництва потребує децентралізованої моделі управління, у якій держава виконує функцію координатора і гаранта, а громади – ініціатора і носія практичних рішень.

Одним із найважливіших напрямів є створення механізмів сталого фінансування. Дослідження “Economic, Legal and Psychological Aspects of the Introduction of Social Entrepreneurship in Ukraine” наголошує, що соціальні підприємства стикаються з труднощами доступу до банківського кредитування через низьку ліквідність і високі ризики [6].

Ефективними альтернативами, на наше переконання, можуть стати такі інструменти:

- соціальні облігації (*Social Impact Bonds*) – фінансування проєктів із вимірюваними соціальними результатами;
- грантове співфінансування з боку міжнародних донорів;
- публічно-приватне партнерство (PPP) для реалізації локальних програм відновлення;
- корпоративна соціальна відповідальність (CSR) великих компаній, спрямована на підтримку соціального бізнесу.

Реалізація таких механізмів потребує створення єдиного національного реєстру соціальних підприємств, системи верифікації соціального впливу та прозорого фінансового моніторингу [9].

Модернізація соціального підприємництва в Україні передбачає перехід від локальних ініціатив до системних інноваційних моделей. Згідно з дослідженням О. Поплавської та О. Білякової, соціальні підприємства, що інтегрують цифрові технології (*e-commerce*, онлайн-освіта, *tele-health*), показують вищу стійкість і масштабованість результатів [10].

У цьому контексті можна виділити три типи інноваційно-партнерських моделей:

1. Мережеві (кластерні) – об’єднують кілька підприємств і громад у спільні платформи розвитку. Такі моделі ефективні у сферах крафтового виробництва, «зеленої» економіки та креативних індустрій.
2. Інкубаційні (підприємницькі хаби) – забезпечують навчання, менторство, мікрофінансування соціальних стартапів.
3. Транснаціональні (*donor-linked*) – інтегрують українські соціальні підприємства у глобальні мережі сталого бізнесу, отримуючи доступ до інвестицій і технологій [8; 10].

Ці моделі демонструють синергію державної підтримки, місцевого розвитку й міжнародної кооперації, що робить соціальне підприємництво частиною стратегії стійкої економіки.

Ефективність соціального підприємництва має оцінюватися не лише фінансовими показниками, а й соці-

альними індикаторами: кількістю створених робочих місць, обсягом послуг для громади, рівнем реінтеграції уразливих груп, зростанням локального ВРП.

Відповідно до методології UNDP і OECD Social Economy Framework, вимірювання соціального впливу повинно включати якісні параметри (інклюзивність, інноваційність, сталість) і кількісні KPI (робочі місця, дохід, індекс соціального добробуту) [8].

Розроблення національної системи оцінки соціального ефекту дозволить визначати пріоритети державної підтримки, залучати інвесторів і підвищувати довіру суспільства до сектора.

Перехід від декларативного визнання соціального підприємництва до його реального впровадження потребує інтеграції економічних, управлінських і партнерських механізмів. А отже, ефективна реалізація соціального бізнесу у післявоєнній Україні можлива за умов:

- узгодження державної політики з локальними ініціативами;
- створення стабільних фінансових інструментів підтримки;
- розбудови інноваційно-партнерських мереж;
- запровадження системи моніторингу соціального впливу.

Усе це перетворює соціальне підприємництво на дієвий інститут суспільної реконструкції, де економічна ефективність поєднується із соціальною цінністю, а бізнес виступає співучасником державного процесу відновлення.

В умовах післявоєнного відновлення Україна потребує не лише відбудови фізичної інфраструктури, а й глибокої соціально-економічної модернізації. Саме соціальне підприємництво здатне поєднати економічну ефективність із інноваційним соціальним змістом.

Дослідження “Social Entrepreneurship in the Context of Digital Transformation and Post-War Recovery”, яке провели О. Курило і О. Гринкевич, доводить, що цифровізація бізнес-процесів, впровадження електронних сервісів і відкритих платформ для комунікації між підприємствами, громадами та донорами формують нову хвилю інновацій у сфері соціального підприємництва [11].

Інноваційний потенціал проявляється у таких напрямках:

- технологічні інновації – застосування цифрових платформ, онлайн-освіти, фінтех-інструментів для залучення інвестицій;
- організаційні інновації – нові моделі управління, засновані на горизонтальних зв'язках і спільному прийнятті рішень;
- соціальні інновації – створення продуктів і послуг, орієнтованих на підвищення добробуту громад, розвиток людського капіталу й соціальної згуртованості.

Як підкреслює UNDP Ukraine, саме поєднання технологічних і соціальних інновацій формує довготривалий ефект – перехід від зовнішньої донорської підтримки до внутрішньої економічної самостійності [8].

Слід констатувати, що система державного стимулювання розвитку соціального підприємництва має будуватися на принципах партнерства, прозорості та вимірюваного соціального ефекту.

У дослідженні “State Support for Social Entrepreneurship in the EU and Lessons for Ukraine” наголошено, що ефективна державна політика у країнах ЄС

базується на трьох складових: 1) нормативне визначення соціального підприємства; 2) фінансово-податкові стимули; 3) публічні програми розвитку та замовлення соціальних послуг [12].

Україні доцільно адаптувати такі європейські практики:

- впровадження податкових пільг для підприємств, які доводять соціальний ефект своєї діяльності;
- механізм соціального замовлення, що дозволяє державі закуповувати послуги у соціальних підприємств;
- створення державного фонду соціальних інновацій, орієнтованого на фінансування соціальних стартапів та пілотних проектів з високим суспільним впливом;
- розроблення національної стратегії соціальної економіки, інтегрованої у систему післявоєнного стратегічного планування.

Особливе значення має горизонтальна координація політики: співпраця Міністерства економіки, Міністерства соціальної політики, Міністерства цифрової трансформації та органів місцевого самоврядування для формування єдиного підходу до розвитку соціальної економіки.

Соціальне підприємництво, інтегроване у регіональні стратегії розвитку, може стати ефективним механізмом відновлення територій, постраждалих від війни.

Згідно з публікацією М. Ван дер Гісена “From Emergency Relief to Empowerment: Transitioning Refugee Response Toward Social Entrepreneurship”, найуспішніші моделі зростання виникають там, де громади отримують автономію у створенні локальних економічних рішень – наприклад, виробничих кооперативів, сервісних компаній або центрів переробки ресурсів [7].

У цьому контексті важливим стає формування кластерної моделі соціального підприємництва, яка об'єднує місцевий бізнес, органи самоврядування та громадські організації у спільні проекти. Такі кластери не лише створюють робочі місця, а й сприяють розвитку внутрішнього ринку, зміцненню соціальної інфраструктури та формуванню культури партнерства.

На думку експертів UNDP та OECD, соціальна економіка має стати одним із пріоритетів Державної стратегії економічного відновлення України до 2030 року [8; 13].

Це передбачає створення системи цільових програм для підтримки соціальних інновацій, залучення приватних інвестицій і розширення партнерства з міжнародними фінансовими інституціями.

Важливим елементом є формування Національної платформи соціального підприємництва, яка б поєднувала дані про зареєстровані підприємства, соціальний ефект їх діяльності, доступ до фінансових інструментів та освітніх програм. Така платформа може стати основою для прозорої державної політики у сфері соціальної економіки.

Інтеграція соціального підприємництва до стратегічних документів відновлення дозволить перейти від проєктного підходу до системної державної політики, орієнтованої на стійке зростання та соціальну згуртованість.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що соціальне підприємництво є важливим елементом трансформаційної моделі післявоєнного розвитку національної економіки України. Воно поєднує комерційні принципи з реалізацією соціальної місії, забезпечуючи створення суспільно корисної цінності поряд із формуванням економічного прибутку. Доведено, що

соціальні підприємства відіграють роль каталізаторів інклюзивного зростання, сприяють інтеграції вразливих груп населення, створенню робочих місць і розвитку місцевих громад. Їх діяльність формує соціальний капітал, зменшує рівень нерівності та зміцнює стійкість територіальних громад, що особливо актуально у контексті воєнних та післявоєнних викликів.

Обґрунтовано, що розвиток соціального підприємництва в Україні відбувається в умовах правової, фінансової та організаційної фрагментарності. Відсутність чіткої нормативно-правової бази, обмежений доступ до джерел фінансування та слабка інституційна координація уповільнюють становлення цього сектора. Водночас формування базових інституційних засад – законодавчого визначення, фінансових інструментів і підтримуючої інфраструктури – створює передумови для його подальшої еволюції. З'ясовано, що соціальне підприємництво є динамічним чинником модернізації національної економіки, здатним забезпечити поєднання інноваційного розвитку з вирішенням соціальних проблем.

Воно генерує технологічні, організаційні та соціальні інновації, які стимулюють перехід до більш гнучкої, відповідальної та стійкої економічної моделі.

Встановлено, що у процесі післявоєнної відбудови соціальне підприємництво виконує багатовимірну функцію: економічну – через створення робочих місць і розвиток внутрішнього попиту; соціальну – через забезпечення інклюзії та підтримку громад; інституційну – через формування нової культури співпраці держави, бізнесу і суспільства; інноваційну – через упровадження нових моделей організації діяльності, орієнтованих на суспільну користь.

Таким чином, соціальне підприємництво виступає одним із ключових механізмів соціально-економічного відновлення України, забезпечуючи синергію між економічною ефективністю, соціальною відповідальністю та суспільною солідарністю. Його становлення відображає перехід від традиційної моделі розвитку до моделі, заснованої на принципах сталості, інклюзивності та людського виміру економіки.

Бібліографічний список:

1. Zalevska-Shyshak A., Shyshak A. Social Innovations and Social Entrepreneurship in the Context of Post-War Recovery of Ukraine: Conceptualisation and Legal Aspects. URL: https://www.researchgate.net/publication/381667703_Social_Innovations_and_Social_Entrepreneurship_in_the_Context_of_Post-War_Recovery_of_Ukraine_Conceptualisation_and_Legal_Aspects
2. Social entrepreneurship in wartime: adaptation strategies and economic resilience. URL: https://www.researchgate.net/publication/394804289_SOCIAL_ENTREPRENEURSHIP_IN_WARTIME_ADAPTATION_STRATEGIES_AND_ECONOMIC_RESILIENCE
3. Bondarevska K. Social entrepreneurship as a direction for the development of entrepreneurial initiatives by war veterans in Ukraine. URL: <https://emsesd.com.ua/en/journals/tom-3-1-2025/sotsialne-pidpriyemnistvo-yak-napryam-rozvitku-pidpriyemnikh-initsiativ-veteraniv-viyni-v-ukrayini>
4. The Organizational and Legal Form of Social Enterprises in Ukraine. URL: https://www.academia.edu/98005791/The_Organizational_and_Legal_Form_of_Social_Enterprises_in_Ukraine
5. Bibikova O. Social Enterprise in Ukraine (ICSEM Working Papers). URL: https://emes.net/icsem-working-papers/Ukraine_-_Bibikova.pdf
6. Hora A., Kalinin A., Lebedev O. Economic, Legal and Psychological Aspects of the Introduction of Social Entrepreneurship in Ukraine. *Social and Legal Studios*. Vol. 6, No. 1 (2023). URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/Social%20and%20Legal%20Studios.%202023.%20Vol.%206%2C%20No.%201_17-24.pdf
7. Mark van der Giessen. From Emergency Relief to Empowerment: Transitioning Refugee Response Toward Social Entrepreneurship. ScienceDirect, 2025. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352673425000460>
8. UNDP Ukraine. Social Economy as a Driver of Post-War Reconstruction. Kyiv: UNDP Ukraine, 2024. URL: <https://undp.org/ukraine/publications/social-economy-post-war-reconstruction>
9. Dedyulova T., Yurchenko O., Konenko Y., Osypova S. Sustainability and Efficiency: The Impact of Social Entrepreneurship on the Socio-Economic Development of Ukraine in the Conditions of a Full-Scale War. *NOR International Journal*, 2024. URL: https://nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2024/03/NJD_127-25-28.pdf
10. Poplavska O., Bieliakova O. Social Entrepreneurship as a Tool for Socio-Economic Development in Post-War Ukraine. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2024. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/1381/1/012008/pdf>
11. Kurylo O., Hrynevych O. Social Entrepreneurship in the Context of Digital Transformation and Post-War Recovery. URL: https://researchgate.net/publication/380964305_Social_Entrepreneurship_in_the_Context_of_Digital_Transformation_and_Post-War_Recovery
12. European Commission. State Support for Social Entrepreneurship in the EU and Lessons for Ukraine. URL: <https://socialeconomy.eu.org/resources>
13. OECD. Social Economy and Innovation Policy: International Practices and Policy Recommendations. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: <https://www.oecd.org/social/social-economy>

References:

1. Zalevska-Shyshak A., Shyshak A. Social Innovations and Social Entrepreneurship in the Context of Post-War Recovery of Ukraine: Conceptualisation and Legal Aspects. Available at: https://researchgate.net/publication/381667703_Social_Innovations_and_Social_Entrepreneurship_in_the_Context_of_Post-War_Recovery_of_Ukraine_Conceptualisation_and_Legal_Aspects
2. Social entrepreneurship in wartime: adaptation strategies and economic resilience. Available at: https://www.researchgate.net/publication/394804289_SOCIAL_ENTREPRENEURSHIP_IN_WARTIME_ADAPTATION_STRATEGIES_AND_ECONOMIC_RESILIENCE
3. Bondarevska K. Social entrepreneurship as a direction for the development of entrepreneurial initiatives by war veterans in Ukraine. Available at: <https://www.emsesd.com.ua/en/journals/tom-3-1-2025/sotsialne-pidpriyemnistvo-yak-napryam-rozvitku-pidpriyemnikh-initsiativ-veteraniv-viyni-v-ukrayini>
4. The Organizational and Legal Form of Social Enterprises in Ukraine. Available at: https://www.academia.edu/98005791/The_Organizational_and_Legal_Form_of_Social_Enterprises_in_Ukraine

5. Bibikova O. Social Enterprise in Ukraine (ICSEM Working Papers). Available at: https://emes.net/icsem-working-papers/Ukraine_-_Bibikova.pdf
6. Hora A., Kalinin A., Lebedev O. Economic, Legal and Psychological Aspects of the Introduction of Social Entrepreneurship in Ukraine. *Social and Legal Studios*. Vol. 6, No. 1 (2023). Available at: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/Social%20and%20Legal%20Studios.%202023.%20Vol.%206%2C%20No.%201_17-24.pdf
7. From Emergency Relief to Empowerment: Transitioning Refugee Response Toward Social Entrepreneurship. ScienceDirect, 2025. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352673425000460>
8. UNDP Ukraine. Social Economy as a Driver of Post-War Reconstruction. Kyiv: UNDP Ukraine, 2024. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/publications/social-economy-post-war-reconstruction>
9. Dedyulova T., Yurchenko O., Konenko Y., Osypova S. Sustainability and Efficiency: The Impact of Social Entrepreneurship on the Socio-Economic Development of Ukraine in the Conditions of a Full-Scale War. *NOR International Journal*, 2024. Available at: https://nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2024/03/NJD_127-25-28.pdf
10. Poplavska O., Bieliakova O. Social Entrepreneurship as a Tool for Socio-Economic Development in Post-War Ukraine. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2024. Available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/1381/1/012008/pdf>
11. Kurylo O., Hrynkevych O. Social Entrepreneurship in the Context of Digital Transformation and Post-War Recovery. Available at: https://www.researchgate.net/publication/380964305_Social_Entrepreneurship_in_the_Context_of_Digital_Transformation_and_Post-War_Recovery
12. European Commission. State Support for Social Entrepreneurship in the EU and Lessons for Ukraine. Available at: <https://socialeconomy.eu.org/resources>
13. OECD. Social Economy and Innovation Policy: International Practices and Policy Recommendations. Paris: OECD Publishing, 2024. Available at: <https://www.oecd.org/social/social-economy>

Стаття надійшла: 29.09.2025

Стаття прийнята: 18.10.2025

Стаття опублікована: 28.11.2025